

ĽUD JE JEDINÝM ZDROJOM
VŠETKEJ MOCI V ŠTÁTE

OBEČNÁ KRONIKA

Miestneho Národného výboru

Obec: Haraj

Okres: Humenné

Kraj: Košice

Táto kronika obsahuje 200 strán

Ivan Micaj

predseda Kultúrnej komisie

[Signature]

predseda Národného výboru

Narodil som sa 26.III.1927 v Kalinove, okres Humenné
Pochádzam z deväťčlennej chudobnej rodiny. Po skončení 8 tried
ľudovej školy v Kalinove, som ďalej nemôhol študovať, lebo ani
som mala možnosť študovať. Po oslobodení slávnou Sovietskou ar-
mádou som odišiel pracovať po r.1945 do severných Čiech, kde
som zároveň v Stalinovích závodoch pracoval a študoval zo za-
čiatku na strednej, neskôr na priemyselnej škole chemickej.

V roku 1949 som prestúpil študovať do Humenného,
kde som urobil skúšky na Ruskom gymnáziu, na ktorom som matu-
roval v roku 1951 po presťahovaní v Medzilaborciach. Po skonče-
ní pedagogického gymnázia v Medzilaborciach som nastúpil vyu-
čovať na Národnú školu v Blažove v r.1951, odtiaľ som sa staho-
val s Blažovčanmi do Hencoviec v r.1952, kde som bol riaditeľom
NŠ do roku 1954. V roku 1954 som na vlastnú žiadosť išiel učiť
na Osemročnú strednú školu v Zboji, kde som bol riaditeľom do
r.1956. Za toto obdobie som študoval diaľkovo na Pedagogickej
fakulte SU v Prešove, kde som skončil s úspechom odbor S-R v
roku 1956. V roku 1956 som bol preložený na Osemročnú strednú
školu do Stariny, kde som pôsobil do roku 1961. Za vynikajúcu
a príkladnú prácu v škole a za plnenie úloh v socialistickej
výchovnej a vzdelávacej práci a za obetavú verejnú činnosť som

v školskom roku 1961/62 vyznamenaný titulom "VZORNÝ UČITEĽ".

Taktiež som dostal za vedenie súborov v Starine a v Havaji 2 zlaté medaily od ÚV KSUPu v Prešove. V roku 1961 od 1.IX. som bol preložený na vlastnú žiadosť zo Stariny do Havaja. Za obetavú prácu som bol delegovaný do SSSR za Prešovský kraj. Tu som navštívil Moskvu, Kijev, Leningrat, Ľvov, Komsomolsk a iné mestá v SSSR. Pre žiakov som napísal učebnicu Jazyka slovenského pre 7. postupný ročník. Taktiež som bol recenzorom učebnice Jazyka slovenského pre 8. postupný ročník.

Okrem tejto práce som veľa cestoval počas školských prázdnin po MĽR, PĽR, NDR, SSSR a u nás po ČSSR. Nakoľko mám rád svoje učiteľské povolanie, spev a ukrajinský ľud na východnom Slovensku, pôsobím na dedine celé roky.

Milý čitateľ túto kroniku píšem v roku 1967. Verím, že mi prepačíš, že v kronike nebudú popísané všetky podrobné údaje z najstarších čias, ale sa budem snažiť napísať aspoň tie vážnejšie udalosti v Havaji, ktoré mi narozprávali Havajčania od najstarších čias.

Ivan Hriaj
Pomočníkom kronikára bol Vasil' Skystak,
rediaci pošty.

Čačnam pišat' kroniku obce Hlavaj vedomyj si to-
ho, že je to veľká a zodpovedná úloha, ktorá bude vyža-
dovat' veľa výzkumnej, možno povedat' do určitej miery his-
torickej práce, spočívajúcej v skúmaní historickej minulos-
ti obce na základe púhych spomienok žijúcich dosiaľ
starších osôb. Pišanie tejto kroniky sťažuje tá okolnosť,
že stará kronika nie je v obci zachovaná a kronika, kto-
rá dosiaľ v obci existuje bola napísaná v povojnových
rokoch a obsahuje len kúse a menej významné zprávy
z denného života obce. Pôjde teda o prepracovanie
existujúcej kroniky, ktorá ako som uviedol obsahuje ve-
ľá nedostatkov a je neúplná, o zistenie hospodárskych
a politických pomerov v obci od dostupnej minulosti
až do r. 1949 a o doplnenie tejto kroniky historiou ob-
ce od r. 1949 až do súčasnej doby.

Nakoniec prosím pokolenie, ktoré bude čítať túto
kroniku o odpustenie tej skutočnosti, že ako učiteľ na
ukrajinskej škole, ktorý piše históriu ukrajinského oby-
vateľstva, pišem ju po slovensky a nie po ukrajinsky.
Nejde tu o žiadne politické ani národnostné dôvody.
Ide o dôvody naprosto praktické. Je nám známe, že v
minulosti bolo medzi našimi ukrajinskými obyvateľmi veľa
negratných. Nemali možnosť chodiť do školy a predsa
sa niektorí naučili čítať a pišať. Naučili sa zvlášť
muži na vojenskej službe. Je jasné, že to bola latinika a
nie naša azbuka. Nuz' teda, nech aj oni majú možnosť nah-
ľadnúť si do minulosti svojej obce.

Na južných sklonoch Východných Karpat, južne od južnej zemepisná poloha keltského priesmyku, v údolí len tunajšiemu obyvateľstvu poloha známej riečky Chotčanky rozprestiera sa 90 obytných domov obce Hlavaj. Hoci sa o nej hovorí ako o obci veľmi vzdialenej, ani zďaleka nie je obcou pohraničnou. Zo všetkých strán susedí s našimi východoslovenskými ukrajinskými obcami. Na juhovýchode chotár obce dotýka sa chotára obce Varechovce a obce Hystrá, na východe jej najbližším susedom je obca Roškovce, zo severovýchodu susedí s Malou Polanou, presne na severe len brátkou čiarou dotýka sa chotára Niž. Vladiče, na severozápade je jej blízky sused Staškovce, na západe je spojená hlavnou kradzkou cestou s obcou Makovce a napokon z juhozápadu elyptu hraníc obce uzatvára chotár Veľkoprú.

Kataster obce Hlavaj je hornatý. Celá obec leží Podnebie vlastne v údolí medzi nevysokými horskými kopcami. Zo severu sa zdvíha zalesnený kopec „Zhari“, na východe sú to „Polimczy“ a lesnatý „Starlinec“, z juhozápadu sa vyvyšujú „Gyil“ a „Uooc“ a od severozápadu nevysokou smúhou ťahá sa „Verhori“. Na sklonoch týchto kopcov, pod lesom, rozprestierajú sa orné pozemky a v údolí líby. Počínajúc z Mikovej, cez Malú Polanu, smerom zo severovýchodu na západ tečie potok nazvaný „Chotčanka“ a z juhovýchodu v smere od Varechovce vlieva sa do nej ešte menší potôčik, ktorý však nemá vlastného pomenovania. Z tohto zemepisného postavenia obce vyplýva jej kontinentálne podnebie s teplým suchým letom a surovou zimou.

Práda, toto územie je len všeobecne. Vďaka blízkosti Karpatských hôr, nepreniká na toto územie v plnej sile severný vietor a preto zima, zvlášť od druhej svetovej vojny, nie je tu obzvlášť surová.

Toto všetko má veľký vplyv na rastlinstvo v cho- Rastlinstvo
tári Hlavaj. Na polnohospodárskej pôde pestujú sa d'ateli - a zvieractvo.
notrávy, zemiaky, ovos, jačmeň, čiastočne a to v najnovšom ob-
dobí rž a pšenica. Zo stromov v menšej miere rastie tu
dub a lipa, vo veľkej miere v lesoch buk, hrab, breza, smrek,
jellä, sosna. Teda rastlinstvo poskytuje malé možnosti výro-
by pre výmenu. Z domácich zvierat chová sa tu kôň, kráva,
koza a v minulosti ovce. V lesoch s obľubou chodí vlk, liška,
zajac, v menšom množstve srna, jelen a divoček.

O vzniku obce Hlavaj nezachovali sa nám žiadne Vznik a názov
pravdivé správy. Medzi obyvateľstvom kolujú však dve le- obce.
gendy o jej pomenovaní.

Podľa prvej legendy, kedysi dávno v okolí súčasnej
obce panské sluhovia pasli voľy. Títo pastieri vedeli roz-
právať iba po maďarsky a len veľmi ťažko dorozumievali
sa s prvými tunajšími obyvateľmi. Životné podmienky ich
však nútili k tomu, aby si od tunajších roľníkov kúpova-
li základné polnohospodárske výrobky, najmä chlieb
a maslo. Pretože maslo nazývali po maďarsky „vaj“ a
kúpovali ho na t. zv. „havy“ (mierna jednotka), obec, ktorá
tu vznikla bola pomenovaná spojením týchto dvoch dôleži-
tých pre pastierov slov ako Hlavaj.

Ďalšia legenda má veľmi podobný charakter. Podľa
nej akýsi starý pár, ktorý tu nemohol nič dobrého kúpiť,

žiadal iba „vaj“ (maslo). Keďže dostal maslo, radostne prehlásil: „jó ha vaj is“ (jó ha vaj) - dobré je aj maslo. Od toho vzniklo pomenovanie obce Havaj.

Ani o jednej tejto variante nemožeme tvrdiť, že je pravdivá. Na základe obidvoch dá sa však predpokladať, že pomenovanie má skutočne súvislosť s roľníckym obyvateľstvom, alebo presnejšie poredané s poľnohospodárskymi výrobkami, ktoré možno boli kedysi za určitý poplatok alebo zdarma odvádzané pánom.

Nakoľko zemepisne obec Havaj nachádzala sa na hranici Politicko-
dvoch okresov, politicko-administratívny osud obce menil sa v administratív-
tom ktorom období. Ešte v dobe starej maďarskej okupácie postavenie obce
Havaj patril k politickému okresu Stropkov. R. 1904, kedy
maďarská administrácia previedla korektúru hraníc politických
okresov, Havaj bol pripojený k okresu Medzilaborce, ku ktorému
patril až do r. 1960. Už oddávna Havaj bol centrom obvodu
s dôležitým vtedy notárskym úradom. O založení notárskeho úra-
du nič konkrétneho nevieme, zachovali písomné pamiatky však
nabvedujú, že existoval už dávno pred prvou svetovou vojnou.
Ako prvý úradník spomína sa Štefan Vinpiler, ako druhý
Farkaš, ktorý býval a uradoval vo dvore pána Probstnera.
Halas, ktorý bol po ňom, býval a uradoval vo svojom vlastnom
dome, kde až doteraz žijú jeho potomci. Ďalšími úradníkmi
boli Andrej Hutka, Koto, Kopko a Andrej Palo.

Zo všetkého horev uvedeného vyplýva, že prevažná časť Kataster obce
katastru obce slúžila roľníckemu zamestnaniu. Na druhej strane
mapa obce je jasným dôkazom toho, že životné podmienky tohto
roľníckeho obyvateľstva boli veľmi ťažké a že obzem zamest-
nania v poľnohospodárstve boli nútení svojej existencnej pod-

mienky zabezpečiť iným dostupným spôsobom. Pozrieme sa na to konkrétnejšie. Celková plocha katastru obce činí 1427 ha. Z celkovej tejto plochy bolo iba asi 366 ha poľnohospodárskej pôdy. Ostatná plocha vo výmere asi 1060 ha bola pokrytá lesmi a pasienkami. O lesoch nie je treba zmieňovať sa podrobne, lebo tieto boli prevažne panským majetkom. Podľa spomienok obecným lesom boli iba pásma: „Verlanu“, „Krun“, „Verch“, „Gyil“ a „Paportiny“, čo činilo asi 12 ha. Ostatné lesné bohatstvo chotárů patrilo pánom Probstnerom. Pokiaľ ide o poľnohospodársku pôdu, ani tých 366 ha nepatrilo voluikom. Ved' asi 81 ha patrilo veľkomožným pánom. Bol to predovšetkým 4. zv. dvor, alebo zahrada za panskou budovou, potom nasledovali najlepšie lány: „Za jarkom“, „Hori potokom“, „Čertežib“, „Polimczi“, „Lisčiny“, „Bystrič“, „Pod Hanuščakovým brehom“, „Gu Markovi“, „Pod Lazčib“, „Klin“, „Za jarokou“, „Gu rostičkam“, „Niže sela“, ktoré sa obrábali pre pánov.

O prvých obyvateľoch a zakladateľoch obce nie sú za Obyvateľstvo chorane žiadne pravdivé zprávy. Ani na základe zachovaných najstarších písomných pamiatok nemožno presne stanoviť, ktoré rodiny boli skutočne prvými v obci. V matrike z r. 1824 spomínajú sa rodiny, potomci ktorých v súčasnej dobe v obci už neexistujú, ako Sveda, Hulla, Valkov, Chalaj, Putočko, Bačso, Chromj. Vedľa nich nachádzame v matrike aj také priezviská, ktoré dodnes v obci existujú, ako Gajdos, Ducar, Čepa, Hupcej. Je preto veľmi ťažko určiť, ktoré z týchto rodín boli svojím pôvodom staršie. Podľa spomienok tieto rodiny žili pred prvou

sveťovou vojnou v 22. obytných domoch, ktoré sa rozprestierali v centre súčasnej obce. Časť obce od križovatky smerom k Varechovciam a k Malej Poláne bola vybudovaná až r. 1928.

Žijúce pod staročným útlakom Maďarov, obyvateľia Národnost' obce Karaj, spolu s ostatnými východoslovenskými obyvateľmi obyvatel'stva považovali sa za jednu vetv národa, žijúceho na území vte-obce. dajšej Rusi a preto hrdlo chránili názov „Lusin“ (ľudove často Lusnok). Naši predkovia si však pritom uvedomovali, že tento názov ich nijako neviaže patriť priamo k veľkoruskému národu, ale iba svedčí o tom, že patria k slovanskému východu, alebo presnejšie povedané k ruskému východu vôbec. Otedajšie politické pomery v Rusku ako aj u nás nevedeli našich predkov k tomu, aby jasne pochopili, že sú súčasťou národa, žijúceho za Karpatami, t. j. národa ukrajinského. Názvy jednotlivých častí chotáru, reč, ktorou hovorili pôvodní obyvatelia svedčia o tom, že to bolo nárečie ukrajinské a že teda od pradávna žilo tu obyvateľstvo národnosti ukrajinskej.

Nakoľko všetky kultúrne hodnoty v dávnej minulosti Náboženstvo utvárali sa okolo cirkve, príslušnosť k národnosti ukrajinskej (ruskej) často ztotožňovala sa s príslušnosťou k pravoslávnej cirkvi. S tým veľmi dobre počítali i samotné maďarské úrady a preto od r. 1649 zavádzali násilnú úniu s cieľom maďarizácie a asimilácie obyvateľstva. To sa im skutočne podarilo pokiaľ išlo o inteligenciu a duchovných. Nepodarilo sa však dôsledne uskutočniť zmenu v náboženstve u prostých pracujúcich, lebo únia v skutočnosti nedotkla sa pravoslávnych cirkevných obyčajov. Tak teda obyvateľstvo

v Haraji bolo pravoslavného, neskôr grecko-katolíckeho vyznania a ako je to vidieť z matriky len zriedka a výnimočne spomenie sa vyznanie rímsko-katolícké, ktoré sa vzťahovalo pravdepodobne iba na príslušníkov panujúcej triedy.

O tejto príslušnosti obyvateľstva nasvedčuje aj ten fakt, že už oddávna chránilo si v obci svoj kostol. Podľa zachovaných správ, severozápadne od obce, na vyvýšenom mieste bol r. 1654 postavený drevený kostol, ktorý tu stal až do r. 1824. V tomto roku za farára Vasilä Pajkošiča bol postavený na tom istom mieste kostol kamenný. Dva veľké zvony „Nikolaj“ - 225 kg a „Vasil“ boli v dobe prvej svetovej vojny odovzdané armáde na delá. Aj fara existovala tu už dávno, asi pred 200 rokmi, ako to vyplýva z protokolov starých matrik. Prvý takýto protokol bol vedený presbiterom Joanom Kohinom r. 1781.

Oddávna obec Hlavaj mala svoju poštu. O jej založení taktiež nemáme presné údaje. Podľa spomienok existuje približne 90 rokov. Spočiatku bola pošta na pozemku Kohinovým, kde vedúcou bola Kohinová. Po nej bola vedúcou Júlia Lasskay, ktorá zomrela r. 1940. Do r. 1925 dovážali poštu zo Stropkova. Dovážal ju sluha Lasskayovej a po dobu jedného roku Ivan Dubas. Od r. 1926 poštu dovážajú z Medzilaboriec. A 1932 vedúcou pošty je Aurelia Kovotná rod. Špaldonová, ktorá tu uraduje až do júna 1947. Poštu dovážal Vasil Dubas. Stará pošta bola postavená r. 1900. V nej sa uradovalo do druhej svetovej vojny. Po nej bola pošta v budove Emila Fackera, rodina ktorého zahynula

Pošta

v koncentračnom tábore v Poľsku.

Hoci podmienky pre vzdelávanie obyvateľstva boli tu Škola. veľmi ťažké, alebo takmer žiadne, obyvatelia obce pamätajú starú drevenú školu, ktorá bola v Haraji od r. 1852 do prvej svetovej vojny, kedy bola zničená. Učiteľom na tejto škole bol Compel. Zachované cirkevné písomnosti nasvedčujú tomu, že ešte pred touto školou bola tu škola cirkevná, ktorá kedysi stala na tom istom mieste. Pred prvou svetovou vojnou škola bola jednotriedna a navštevovali ju aj deti zo susedných obcí: Bystrej a Makovic.

Záverom kapitoly je treba konštatovať, že zistené údaje o zemepisnom, hospodárskom a politicko-administratívnom postavení obce ako aj zachované kultúrne pamiatky obce nasvedčujú tomu, že Haraj má svoju dávnu historickú minulosť, ktorú však zisťujeme dnes iba čiastočne a s určitými nedostatkami. Uvažeme si ďalej aký bol sociálo-politický vývoj pred prvou svetovou vojnou.

Sociálne pomery pred prvou svetovou vojnou.

Ľko už bolo spomínané asi 80 ha zo všetkej poľnohospodárskej pôdy v obci pred prvou svetovou vojnou patrilo páňovi Škodovi. Ľudia v Hlavaji žili výlučne len s poľnohospodarstvom. Bieda a hlad nutili občanov pracovať za niekoľko grajcierov pre pána. V zimnom období mládež a starší sedeli doma bez práce. Ženy priadli, hovorili domáce platno tzv. drelich a porisňame, aby mali z čoho ošaliť svoje deti a mužov. Starší chlapi s rodičmi s otcami chodili do lesa rozit hromy a siahly dreva.

V lelnom období, aby obživil chlebotom svoje deti, roľníci odchádzali na prácu (vtedy robotu) do Uhorska k miškoleu. Tu pracovali na sezonných prácach t.j. na žatve a v jeseni na zbere zemiakov a cukrovej repy.

Ža žatvu im platili buď od kríža, alebo robil jeden deň za "koreu" (25 kg.) pšenice. Iného zamestnania v obci nebolo. V obci bola krčma, v ktorej predával žid "špiritus" a bal od koho ako sachel. Ľudia sa často predžorovali a tu bolo vychodisko - evakucia chodila po dedine deme.

Kultúrne pomery pred prvou svetovou vojnou

Približne 1868 roku sa Andrej Gajdoš prvý v Hlavaji

Pomery vo dvore panskom.

Priadky

Žatva na panskom

naucil písať od obecného kantora Ľerbu. Škola v Ha-
vaji ešte nebola, ale Gajdos sa naučil čítať a zbra-
ka prelo, lebo kantor býval v susedstve a chlapec
mal záujem čítať náboženské knihy. Avšak už
tesne pred svetovou vojnou v Havaji vyučoval
učiteľ Compel, ktorý pôsobil v Havaji 35 ro- Prvý učiteľ
kov. Menovaný pôsobil tu až do roku 1914. v Havaji
Bol veľmi pracovitý. Väčšinu svojho času ve- Compel
noval poľnohospodárskymi prácami. Ale časť svoj-
ho času venoval aj škole. Vyučoval od
septembra po máj. Od 1. mája do 1. septem-
bra mali žiaci školské prázdniny.

Vyučovacím jazykom do 1918 roku bol
materný maďarský jazyk. Po ukrajinsky, čiže
po rusinsky sa vyučovalo iba náboženstvo,
neskôr v r. 1905 už začali vyučovať po uk-
rajinsky (nárečím) 2 hodiny týždenne. Hlav-
nou úlohou učiteľa bolo naučiť čítať, pí-
sať a dať aj poradiť. Vo väčšine učili
na stried ťarári. Ich snahou bolo nenaučiť
veľa detí, aby ich synovia neposlali hrávy.

Fakto s tohoto obdobia nebolo do roku
1918 v Havaji ani jedného učenia.

Na najstaršiu školu v dedine sa prade-
dovia pamätajú, ktorá susedila pri Dubasovi
Fasilovi na pozemku Marka. Bola to drevená

škola z roku 1852. Názov školy: Greko-katolícká
cirkevná škola (Греко-католическая церковная
школа). Táto prvá školská budova bola zničená
v roku 1915 počas prvej svetovej vojny. Ako už viad-
zame Compel bol učiteľom tejto školy. Celý
život pôsobil (35 rokov) v Havaji. Rodákom bol
z Pešova. Nová cirkevná škola bola vy-
budovaná roku 1911. Toho času bol správcam
tejto novostavby učiteľ Mihalič a tiež vy-
učoval farár Lima. Novú školu si vybu-
dovali rodičia z Havaja, Bystrej, Makovca.
Je vidieť, že rodičia mali snahu, aby sa ich
deti vzdelávali. Zo začiatku tu bola jed-
notriedna škola. Až neskôr tu bolo 8 postup-
ných ročníkov.

Náboženstvo a cirkev

Na tomto mieste, kde je teraz cirkev bola
stará drevená cirkev z roku 1654. V roku 1824
na tomto mieste bola vybudovaná nová
kamenná cirkev. V tomto čase tu pôsobil
farár Vasil' Pajkoši. Cirkevným kmetom z
Havaja v tom čase bol Štefan Harajda.
Nie je však známo odkedy tu už bola cirkev
greko-katolícká (pravoslávna), lebo v roku 1940 už
dedovia tvrdili, že už vyšie 300 rokov tu bola cirkev.

Cirkvi mala 2 zvony. Zvon xramy' Nikolaj va-
zil 225 kg, zvon Vasil' vazil 70 kg.

Farári v Slavaji pôsobili asi takto:

Joan Kohyna 1781 do 1813 r.

Vasil' Pajkoši 1813 do 1848 r.

Michalič Nikolaj 1848 r.

Anastazij Kohyna 1848 do IV. 1877 r.

Joan Janovič od IV. 1877 do XII. 1877 r.

Joán Rumuňak od I. 1878 do I. 1883 r.

Georgij Žima od 1884 do I. 1919

Cirkerné obyčaje sú v tomto čase veľmi pestré
a možno tvrdiť, že celú kultúru majú v rukách
cirkerní hodnostári. Niektorí farári sa zaoberali
svetskou kultúrou. Nacvičovali aj diva-
delné hry, pravda vo väčšine boli cirkerné-
ho zamerania. V Slavaji bol najradostnej-
ší cirkevný sviatok „Veligden“. Polievali sa
tu mladi aj starší. Bola veľká hantá
na dievčinu, ktorú nepolievali chlapi.
Ale väčšina z dievčiat boli kupané na
riečke, keď bola studená voda.

Tiež posvetenie pasky bol krásny tra-
dičný obyčaj. Každý sa snažil piecť čím
väčšiu pasku a po posvetení sa čím skôr
dostať domov. „Kto prvý tude od cirkvi
v dome, ten tude prvý zornom v dvore.“
Druhým zimným sviatkom boli Vianore (Sjatyj
večer).

Prvá svetová vojna

V roku 1914 sa započala prvá svetová vojna.

Z Havaja odišli niektorí chlapi na ruský front, niektorí na talijanský front. Vasil Balent sa ~~nevrátili sa~~ dol na ruskom fronte v Rusku v r. 1915. Aj ~~z frontu živi~~ drij Dubas padol v Rusku na fronte. Vasil Gajdos bol na ostrove Licbia (Talijansko), kde bol zjaty 2 roky. Hubcej bol zajaty v Rusku, kde sa zapojil k tiehrgardejcom s československou legiou. Menovaný sa neskôr zapojil do červenej armády, kde bol od 1914 do 1921 roku. Obyšiel Sibír a osobne, podľa jeho vyprávania sa stretával počas veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v Rusku na vojenských zariadeniach so J. V. Stalinom a Leninom. Menovaný sa dostal v roku 1921 cez Polisko na Palolu pešo domov. V roku 1915 boli zobraňé štátom ota zvony z cirkve t. j. Nikolaj a Vasil a boli roztopené na vojenské diela (kanony).

V decembri roku 1914 do Havaja prišla frontou ruské vojsko, ktoré bojovalo proti Uharsko-Rakusku. Havajski občanovia mali radi ruských vojakov, keď ruskí vojaci sa vrátili do Poľska, v januári 1915 r. Maďari nedo-~~stahovanie~~ verovali Havajčanom, že sú naj moskofile a že

ukazujú cesty ruským vojakom dopredu. Preto začiatkom januára 1915 Maďari vysťahovali všetkých občanov z Slavaja do Uhorska (teraz Maďarska), kde pracovali na panskom majetku. Najprv ich vysťahovali do Kolču, neskôr do Maďarska, do obce Cenger Ujföl (teraz Rumunsko), kde tiež všetci pracovali na panskom majetku. Aby sa nestal dajaký omyl pri evakuácii, každému občanovi z Slavaja dali na ruku listok z označením a číslom. Ľudia boli sťahovaní v zničeniých vagonoch. Ešte v roku 1915 sa Slavajčania vrátili do Slavaja.

Predvojnové pomery v Slavaji boli veľmi ťažké. Ľudia žili v biede. V obci väčšina domkov bolo pod slamou. Sta cirkev, fara, škola a pošta boli murované budovy, ostatné budovy boli drevené pod slamenou strechou.

Rok 1918

Občania z Slavaja sa dozvedeli, že už sa Radosť skončila svetová vojna. Každý mal veľkú SVOBODA radost, že je koniec krvavej vojny, že bude nová leškoslovenská republika, a že to bude demokratická republika. Že tu budú mať všetky práva a demokraciu. V roku 1918

bola pekná úroda obilia a taktiež bolo veľmi pekné leto a kludná zima. Ľudia z chudobných karpatských dedín ochádzali v letnom období za prácou do bohatých páňov už nie k miškolom ale iba k Tribišovu a Michalovciam, kde robili záhon a jesenné práce za minimálne poplatky pšenice, aby mohli vyživiť svoje deti. V utvorenej republike slúžovali demokraciu, ale vládu vzali do rúk páni pod vedením T. G. Masarika a chudobný ľud ostal žiť aj naďalej.

Vysťahovanie

Z chudobných dedín sa štatujú za prácou do Ameriky. Z Havaja sa poberá do Ameriky koncom roku Kyslak Ján a Ducár Andrej. Do Kanády odišiel Fedor Šandrik.

V zimných mesiacoch Havajčania vo väčšine pracujú v lese. Vozia jedle do Štup. kova a taktiež pracujú pri bukovom lese. Vozia z lesa bukové kromy, režu z dreva a ukladajú sťahy. Ženy si vyrábajú z ľanu a konop domáce platno. Mlader sa žijú doma. Spoločne chodia priasť do jedného domka a tu veselo spievajú, chodia ich strašiť strašky - chlapi, kde sa rozvíja národná folklórna kultúra a obyčaje. Z vytkaného platna sa ťiekajú a sú veľmi spokojní s obliekaním

Rok 1919-1925

Po skončení prvej svetovej vojny v Slavaji bol prvým richtárom obce občan Poprovič. Okrem pred. Vlada v obci sedu (vtedy richtára) boli do obecného výboru zvolení niekoľko dospelých roľníkov. Za richtára a členov obecného výboru, čiže obecného zastupiteľstva volili iba istne. Žili sa za pozvamiim but-nosa obecného všetci maloroľníci a vybrali si jedného, ktorý vedel na svojich pozemkoch dohe hospodáriť za richtára. Richtár po zvolení platil aldomaš všetkým chlapom

Tieto roky boli mierne a bieda bola s. Sále medzi ľuďmi. V roku 1921 bolo veľmi (b) obadné leto a počas celého leta padali dažde, bolo mokré počasie.

V tomto období už v Republike b. Politický lo veľa politických strán. Bolo ich spolu 35. Život

Boli to strany: agrarna, demokratická, dediny roľnícka, komunistická, socialdemokratická, ruská a mnoho iných politických strán.

Chudobný, zaoštalý ľud v Slavaji nevered, ktorá strana je najlepšia, iba kto dal viac palenky v kréme chlapom, toho strana v obci vyhrala. V roku 1924 urobila ne. Kolaj cez jaká Česká banka kotájnice z Medzilaborice do Slavaj Repejova cez Slavaj. Tu prišlo viac robotníkov zo Zakarpatskej Rusi. Medzi nimi bol

nejaký Popovič zo Zakarpatskej Rusi (Ukrajiny),
ktorý koncom roku 1924 založil v Slavaji
medzi robotníkmi, ktorí pracovali v uvedenej
Ušhorodskej firme (potom banke) na kolajke,
kde sväzali bukové drevo z Repejova do Žaloženie
Metelaboriev K.P.C. Medzi členami strany K.S.C.
boli z Slavaja: Michal Kolč, Zdenovec v Slavaji
Peter, Leon Jaddlovský a iní, o ktorých ne-
máme vedomosti. Táto robotnícka organi-
zácia - K.P.C. trvala publiczne do roku 1928.
Bolo to v tomto období pokrokové hnu-
tie na takejto dedine. Avšak táto
prvá v Slavaji organizácia trvala iba
do toho času, pokiaľ tu pracoval sud.
Popovič, ktorý bol jej predsedom. Keď Uš-
horodská firma v r. 1928 krachovala, keď
lesy prebrala nejaká česká banka, robot-
níci zo Zakarpatska odišli z Slavaja,
roboty tu v lese nebolo a takto presta-
la pracovať organizácia K.P.C. v Slavaji
v roku 1928.

V roku 1929 a ďalších rokoch chudob-
nejší robotníci a robotníci nemali v Slavaji ro-
boty. Bolo veľmi ťažké obdobie pre chudob-
ných chlapcov a dievčat. Museli ísť slu-
žiť do bohatých gazdov na južné Slovensko.

Hospodár-
stvo a
bieda v obci

Свадьба в р. 1919-20

Свадьба в року 1920-21 - говоримъ Дубас
з Гавая № дома .

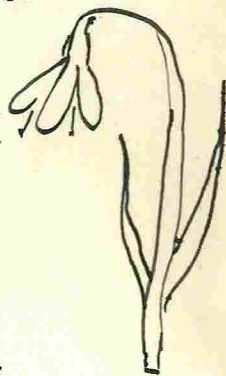
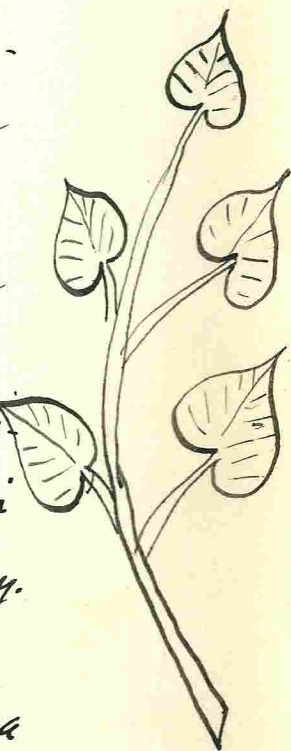
Обуѣај,
Narodny
folklor

Такъ знаме нашъ уритель. В седино ра-
но до молодиси приходить молодий, його
отець, мати і найближша родина, і ста-
роста. Найближше приходить хлони. Вони
не барз хотими ходити.

Загинами так: „Мы гурм, же мате
на продаи хлѣва. Коли мате, ми би
го хотими ведити, може би еше го купи-
мъ“. Отець дѣвизни позмартував з шми
ішов до корлаш, до жидка на палинку.
Векшинов молодий прише палинку, або
дав гроши молоді, жеби вона приняла
палинку. Загинами з палинкого гости-
ну. Здоровимсь: „Дай боже здоровья!
Дай боже і вай“. Натеряд давали хлѣб і
сир, потім грибову маганку, капусту,
перош і захлѣпати кашу с молоком.

Такой тот день ея шло на фару
до пана привелебного записати оглашки.

Пан привелебний на свадьбѣ у церквѣ
за 3 седино вымошувал о молодых в церквѣ,
ми може немавуть проти них даяки прекаж-
ки, жеби могли вступити до ставу супру-
женської або мамтелкою. По двох тижнях

Оглашки

По двох тижнях пришов молодий з хлопцями по покритку. Насамий перед му на жарт привели когось іншого - не молоду, треба ся поспіяти. Потім привели молоду, яка уже була шувні облечена і здеь гостина. Їдо се давало подібно як на спростах на за-ратку сватання.

Молодиця дала молодому покритку на казан зос шувніми пантмиками. Далше продовжує гостина в домі молодой.

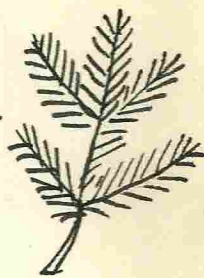
От молодого третьо неділю од сун по обіди зацінаються заправанки а по неділюк рано ішли до молодой. Родина уж цілий тиждень несли перош то еден мих перошв требао на свадьбу.

Понеділюк приходять молодий з дружба-ми до молодой і сразу ідуть до церкви він-гатав. З вінгатав де музика весело грає до церкви і назад до молодой а друзьове і дружки ідуть етково, парадно облечені і ду-же красно співають пісню: Ідеме, ідеме, де же ми еталеме, горе на яворе у Анисенім дворі...

Коли з другого ела приходять молодий з дружбаши і сватами, то ідуть - везутьсе на возах, які опараджені а кони виберавуть кра-сиві з парадними пантмиками. На першому возі

Покритка

СВАДЬБА

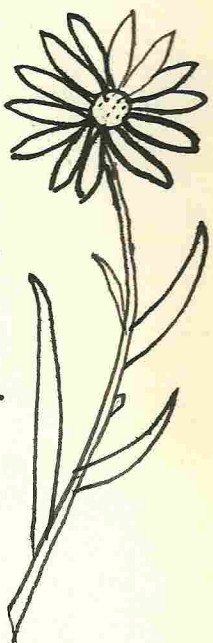

ся біз староста свадьби і заставник. Потім
друзьби і сватове і свашки. В сусідньому се-
лі їх заставником. Коли сватини перешо-
стими дружок через драгу а коні через шого
не перешли, то сватове мусять заплакати
або сразу дати одну літровку свитовези
або шитинки.

По гостині у молодичі привезли до мо-
лодого з молодого, правда те було велике вуде-
рання. Коли уже вибералися був ту великий
шар з боку молодої родити. Але був ту
і великий сміх з боку родити молодого і
всіх хто був на свадьбі, бо ту було раді-
не кропіння водов.

Коли пришли до молодого, перед мо-
лодичю вшла тубата мама молодого, яка
просила молодой: „З рім ідеши? З рім єсь не-
вісто пришла?“ Молодичя одповіла: „Зо шеством,
зо здравом і з божьким пощеланьом“.
Тубата мама робилась мученою, зато 3 раз повто-
рила: „З рім єсь невісто пришла“. Невіста 3 раз одпо-
відала. Тубата мама говорить невісті: „Не-
вісто, де будеш леи айти?“ „Де поіеме,
там єя зродити“, відповідала невісточка. Сваш-
кі стіл в хаті дали до середини. Невіста
утікала около стола а мама єї имала дово-
ла.

ПРІВІТАННЯ
МОЛОДОЙ

Квіста утікала около стола та й цілувала
ротки стола до третього раз. Потім сіла собі на
лавку і свашки ей дали на руки держати
хлопця. Молода дала хлопцю кукельку або да-
кий парадний медвічик. Потім ей взяли сваш-
ки до другої камори і там ей ут рече-
ли. Як ей речеши, сідла молодому на колі-
нах на золотку а свашки співали: "Не
скупте свашки дітя, бо по болей голотка,
як ей мама расала, нігда ей небаіла!"

Сідував рядовий танець з молодницею.
Староста бере танір і виберає за кажда
танец гроши од тиле хто хоче танцювати
з молодого. По сконченню рядового танцю
дружбове, дружки, молода, молодий і всі сва-
ти ідуть мовіти на ріку. Мовти ся
зато ішт, бо ставове ся парерним сад-
мов думе. Але була то велика радість,
веселість, щедрість.

Уже на ріці перший дружба бере вінок
з барвінку здів його на свої руках, зама-
лав у воді і держав у руках а молода і з
молодий ся цілували з води, яка текла з того
вінка. Молодниця мала в руках шалку з ві-
ночком, зачрла до ній води і красно виши-
ваній рурник і приши до хвоста молодого.

Р
Д
Т
А
Д
О
В
И
Н
Е
Ц
И
Й

і покритила горнятом хитю молодого. Рушник завісла міжте облаки. Одна шикова дівчина спотина рушник з поміже обласів і загала з ним бити всіх дівчат і хлопців, теби ає скоро женили і оддавали.

Другий рушник і горня (шамку) завісла міжте окна і там висело через цію свадьбу.

Далше покраче гостина у молодого. По гостині приходить родина молодого, яка хоч везіти місце де ає оддана і дівка, т. є. поздравити урими молодого. Прозовнує гостина у молодого до раня. Раню молодиче везає, притесе дров, вози і залітати хитю по свадьбі. Травда, сниття її хлопці розлітуют так, не мучить дає 10 раз залітати.

Молода іде до стійої ладі і вибарає подарунки родичам молодого і кате родичам молодого, яким даває хліб і паченку і даває родичам староста. Родичи-отець молодого каже: «Міла ми дары, ає теби невісточка била ми літма».

Середа

Привіканець - в середу рано невісточка несе колач і кличе сойдів на потину. Теби невісточка збикла на новому місті. Конець свадьби.

По свадби в регистро запрошше молода
Молодого родив и игум на вози до
молодой родив на ростину. Дакому герме
жени ростина и два грии.

Замештане
жен

Поčas tohoto obdobia za roky 1919-1925
Ženy boli zamestnané v domácnosti a v let-
nom, jeseennom a jarnom období pracovali v poli
(na) zaostalým a primitívnym spôsobom. Počas
zimného obdobia priodli, pripravovali perie
pre periny svojich synov a najmä pre
dcéry, lebo perina, to bolo veno, bez kto-
rého sa žiadne dievča nemohlo vyda-
vať. Mali veľa roboty a z pripravou
domáceho platna z ľanu a konop. Man-
želia vytesali z tukového dreva „krosna“,
na ktorých si vytkali tri druhy plat-
na domáceho: na košiele „povisňané“, „dre-
lichové“ na nohavice a na mechy. Ženy
urobili si zo starých handier aj pekne
kotere (pokrivci).

Здравотнество

U tomto období ešte nebolo v Hava-
ji žiadneho zdravotného zariadenia.
ľudia museli ísť k lekárovi buď do Štop-
kova alebo až do Medzilaboriec, kde bol iba
jeden lekár. Do lekára viedli iba na voze.

V tomto čase v Havaji bola iba škola, ktorá bola jednotriedna občianska cirkevná škola, kultúra do ktorej chodili žiaci od 1.-8. postupných ročníkov. Riaditeľkou a zároveň aj učiteľkou tejto školy bola pani Hvizaková. Do Havaja chodili aj žiaci z Bystrej a Makovca. Hlavným predmetom so vyučenia bolo náboženstvo. Okrem školy v obci nebolo žiadnej kultúry.

V Havaji bola vybudovaná ž. Lesníctvo lenka v roku 1921 pre horá. 1921 rov. Hájenuk budovali nejakí maďarskí roľníci. Prvým horárom tu bol Bart. Správcom poľsca bol Štefanik, ktorý býval v malom Colane. Bart pôsobil tu asi do roku 1930. Potom tu pôsobil pán Ľupinský. Horár chránil pauskie lesy, zväzal s roľníkmi sieťky dreva, palili drevné uhlie a robili výsadbú nových lesov so sadenicami.

Starostom obce bol po Jurajovi Po-Starosta poričovi vybraný valnou hromadou v roku v obci 1923 Michal Kundrat, ktorý mal ešte štyroch vyborníkov, Michal Kundrat tu pôsobil až do roku 1927.

Medzi maloroľníkmi v Slavaji boli Zárobky
veľké zárobkové ťažkosti. V rim-
Slavajčanov
nom období vozili z lesa židom drevo za
veľmi malé poplatky. Faktiže vozili holo-
vé šer. „sajzy čier šlipare“ pod kolajnice.
Od jedného kusa sa vyplacalo 1,50 Kčs, keď
doviezol do medzilaborie. Iného zárobku
v obci nebolo. Keď odpredal furu buho-
vého dreva židovi, alebo susedovi, ktorý
nemal svojho koňa, zarobil 10 korún.

Hnie Tkyslak odpredal r. 1924 furu pek-
ného dreva vedúcej Pošte v Slavaji Laško-
vej tiež za 10. Kčs. Ale bola to veľká
fura a H. Tkyslak jej vozil stále, lebo
ona poznala aké má silné kone.

Náboženstvo v tomto období malo Náboženské
v obci Slavaj najväčšiu moc a ru-
obradu káč. V Slavaji to bola gréko-katolícka viero-
vyznanie všetkých Slavajčanov. Farárom tu
bol Krištof. Okrem náboženstva sa veno-
val svojmu poľnohospodárstvu. Mal aj svo-
jich sluhov a štržinie. V obci patrili najlep-
šie pozemky cirkvi. Počas kalendarného roku
sa usnávalo veľa sviatkov, počas ktorých ľudia
nepracovali. Faktiže bolo veľa postov, ktoré sa
museli presne dodržiavať. Veľký post bol pred. V. novem